

PSSI PERSPECTIVES — 32

ISTANBULSKÁ ÚMLUVA V ČESKÉ REPUBLICĚ:

DYNAMIKA DEBATY, HLAVNÍ AKTÉŘI A KOMUNIKAČNÍ DOPORUČENÍ

Natália Tkáčová, Prague Security Studies Institute
Duben 2024

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

- Istanbulská úmluva, podepsaná Českem v roce 2016, se stala centrem rozsáhlé debaty v české společnosti, reflektující širší politický, sociální a ideologický kontext.
- U veřejnosti se jedná spíše o otázku informovanosti a porozumění, než o skutečný odpor či podporu k obsahu Úmluvy.
- Zastánci vidí v ratifikaci Úmluvy možnost zlepšení pomoci obětem násilí a důležitý význam v boji proti násilí.
- Odpůrci argumentují negativním dopadem na tzv. „tradiční hodnoty“ a překáží jim pojem „gender“. Jejich argumentace bývají často spojené s politickou agendou a často se nesou v konspirační rovině o Úmluvě jako o prostředku na rozklad hodnot.
- I odpůrci Úmluvy si ale uvědomují, že genderově podmíněné násilí je problém. Zároveň ale nevěří, že by Úmluva tento problém řešila nebo ho řešila dostatečně. Úmluva podle nich nedostatečně pracuje s násilím a má jiné cíle a nebo ji obecně nepovažují pro český právní řád za potřebnou.
- Debata o Istanbulské úmluvě reflektuje širší kulturní a ideologický konflikt mezi „liberálním Západem“ a „tradičními hodnotami“, přičemž samotná Úmluva je spíše symbolem tohoto konfliktu než jeho jádrem. Předmětem zájmu se stala zejména jako součást snahy dezinformační scény a pro-ruských aktérů o vyvolání kulturní války.
- Na základě analýzy online debaty na Facebooku vyplývá, že v debatě o Istanbulské úmluvě převažují negativní konotace. Největší počet interakcí získávají zejména aktéři, kteří se k Úmluvě vyjadřují negativně (Jindřich Rajchl, Tomio Okamura a představitelé dalších opozičních a mimoparlamentních stran).
- Mezi hlavní kritiky Úmluvy patří konzervativní politici (zejména z vládní ODS a KDU-ČSL a opoziční ANO a SPD), kteří argumentují, že již existující domácí právo poskytuje dostatečnou ochranu proti násilí a Úmluva představuje hrozbu pro „tradiční hodnoty“.
- Mezi hlavními aktéry komunikujícími o Úmluvě nenajdeme současnou českou vládu jako celek.
- Církevní komunikační spojení je v tomto ohledu poměrně důležitá, a to, nakolik se nejedná jen o samotnou církev, ale přesahuje i do politické linie, kdy se na křesťanské církevní hodnoty odvolávají konzervativní politici, kteří se tradičně (KDU-ČSL) i možná méně tradičně (ANO) opírají o křesťanské hodnoty jako součást své ideologie.
- Mimovládní organizace se snaží informovat o účelu Úmluvy, zatímco většina církevních institucí se staví proti ratifikaci z obav o zachování „tradičních hodnot“.
- Podle mimovládních organizací vyvracení dezinformací není úplně nejlepší cestou, protože je to náročné a obecně platí, že přesvědčit lidi, kteří už dezinformacím věří, je obtížné. Účinnější je jít vlastní cestou a komunikovat o Istanbulské úmluvě důležité informace.
- Vývoj médií v pokrývání tématu násilí na ženách a Istanbulské úmluvy ukazuje posun v povědomí a přístupu. Média lépe komunikují o těchto otázkách, jsou ochotni naslouchat kritice a o problematiku je vyšší zájem.
- Veřejnost reaguje na tato témata s menším množstvím negativních reakcí, pokud jsou prezentována na muži, než když jsou prezentována ženami.

DOPORUČENÍ PRO SPRÁVNOU KOMUNIKACI

- **Osobní příběhy spojené s tvrdými daty:** Jako jedna z účinných komunikačních linek může sloužit kombinace osobních příběhů dotčených osob, které ilustrují dopady násilí (například nízké tresty za domácí násilí) a potřebu podpory, spolu s konkrétními statistikami a výzkumy, které ukazují rozsah problému v České republice (například nedostatečný počet azylových domů apod.).
- **Zaměření se na řešení (konkrétních) problémů a možnosti změn:** Klíčové je také jasně identifikovat a prezentovat nedostatky v současném systému a možnosti, které by mohla ratifikace Istanbulske úmluvy přinést. Je důležité připomínat, jakým způsobem může pomoci Úmluva vyřešit existující problémy a přinést pozitivní změny, a to pomocí příběhů obětí, které ukazují selhání systému a potřebu změny.
- **Hlas odborníků:** Zapojení do diskuse odborníků (např. jejich vyjadřováním v médiích), kteří mohou poskytnout hloubkový vhled do problematiky Istanbulske úmluvy a jejích dopadů může být také efektivní komunikační strategií. Přínosné by tak mohlo být poskytování prostoru odborníkům nejen v tradičních mainstreamových médiích, ale s jejich klesající důvěrou také v médiích bulvárnějšího charakteru.
- **Inspirace ze zahraničí:** Jednou z možných komunikačních linek může být také inspirace ze zemí, které Úmluvu ratifikovaly. Zahrnovat to může například uvádění konkrétních příkladů, ve kterých ratifikování Úmluvy pomohlo a negativní scénáře odpůrců se nenaplnily nebo také představení možností, jak by se tyto zkušenosti mohly aplikovat v českém kontextu.
- **Širší aspekty závažnosti tématu:** Je nutné také poukazovat na to, jaká je cena násilí pro společnost, a to z hlediska ztráty produktivity, zvýšených nákladů na práci policie, soudnictví a zdravotní péči. Klíčové je zdůraznit, že násilí nemá jen individuální dopady, ale také ekonomické a sociální důsledky. Cílem je pochopit, že prevence je pro snížení těchto nákladů nezbytná.
- **Kontinuální zvyšování povědomí a pozitivní kampaň:** V neposlední řadě je nutné, aby se o tématu násilí a Istanbulske úmluvě hovořilo pořád, aby byla témata živá, pořád znovu otevřena a také vyrovnaná bez dominance odpůrců. Cílem je pravidelná diskuze a udržování tématu v povědomí veřejnosti. Klíčová je v tomto ohledu pozitivní kampaň cílená na lidi, kteří o tématu mnoho nevědí, nemají k němu jasný postoj a nejsou rozhodnutí, zda ratifikaci Istanbulske úmluvy podpořit nebo nikoli.

ÚVOD

Istanbulská úmluva se v českém prostoru stala jednou z nejdiskutovanějších mezinárodních úmluv. Zatímco pro některé představuje cestu k posílení práv obětí násilí a významný krok směrem k nulové toleranci vůči násilí, pro jiné je zdrojem obav ohledně možného ohrožení tradičních hodnot¹. Tato analýza se zabývá dynamikou a klíčovými aktéry, kteří formují diskurz okolo Istanbulské úmluvy v České republice. Důležité pro výzkum a celkovou analýzu byly polo-strukturované rozhovory, který byly uskutečněné se zmocněnkyní vlády pro lidská práva, zástupkyní médií (Respekt), zástupkyní mimovládní organizace (Česká ženská lobby) a v neposlední řadě také odborníkem - právníkem, který se věnuje lidským právům. Analýza byla vypracovaná na základě výzkumu využitím nástrojů OSINT. Prozkoumány byly oficiální vládní webové stránky, ministerstva a tiskové zprávy související s Istanbulskou úmluvou. Analytické nástroje sociálních médiích, jako je Crowdtangle, pak pomohly ve sledování diskuze kolem Istanbulské úmluvy na platformách jako je Facebook. Dále byly analyzovány webové stránky, publikace a prohlášení nevládních organizací zapojených do práv žen a Istanbulské úmluvy v České republice. V neposlední řadě bylo využito vyhledávání přes Google Advanced Search, a to použitím klíčových slov¹.

Istanbulská úmluva se stala jednou z nejdiskutovanějších mezinárodních dohod ve veřejném prostoru. I když se Česká republika jako člen Rady Evropy podílela na textu Istanbulské úmluvy při jejím formování, o problematice v českém prostoru nebylo slyšet. O Úmluvě se v Česku moc nemluvilo ani v letech 2010-2011 během její finalizace.² V roce 2016 došlo k [podpisu dohody](#) v České republice, a to za vlády Bohuslava Sobotky, kterou tvořily strany ČSSD, ANO a KDU-ČSL. Poté opět dlouho nebylo o Úmluvě slyšet. Když ale odstartovala migrační vlna v letech 2015 a 2016 a dezinformace spojené s pojmem gender v letech 2017 a 2018, Úmluva se znova dostala do povědomí. Přispěl tomu i zájem církvi v podobě kritického [projevu](#) o Úmluvě monsignora Piřhu, co malo za následek, že se Úmluva stala důležitou agendou křesťanského konzervativního a národně konzervativního politického spektra. Množství dezinformací a útoků na genderové a ženské práva mělo podle rozhovorů s experty za cíl otevřít tuto tématiku, ale ve zcela jiném pojetí na veřejné úrovni a zdiskreditovat přijetí Úmluvy. Součástí veřejné diskuze byly pasáže z Úmluvy záměrně vytržené z kontextu s cílem vystrašit veřejnost a zastavit podpis a posléze ratifikaci Úmluvy. Dezinformace se rozvinuly především v čase, když se začaly řešit otázky týkající se interrupcí a registrovaného partnerství. Úmluva se tak stala předmětem zájmu zejména jako součást snahy dezinformační scény a pro-ruských aktérů o vyvolání kulturní války, tedy boje mezi „liberálním Západem“ a „tradičními hodnotami“. K Úmluvě se tudíž vyjadřovali především její odpůrci. Avšak minimálně v českém prostoru v mnoha případech ideologie převládá nad skutečným obsahem Úmluvy, přičemž odpůrci často nemají argumenty a nejsou schopni vysvětlit, proč jim na ideologii tolik záleží.

V roce 2023 pak vláda [odsouhlasila](#) pokračování procesu ratifikace Úmluvy. V lednu 2024 byla ratifikace Úmluvy projednávána v Senátu, avšak k jejímu přijetí chyběly dva hlasy, což podle expertky na lidská práva také odráží dílčí úspěch kroků a pokusů o vysvětlování (nejen) politikům co Úmluva doopravdy je, co (ne)obsahuje a proč by ji Česko ratifikovat mělo. Nápomocné byly i dialogy s těmi, co s oběťmi násilí pracují. Zatímco ve Sněmovně ratifikaci Úmluvy zásadně podporují politici zejména z hnutí STAN, TOP 09 a Pirátů, na odpor naráží ze strany opozičních stran (zejména SPD, ale také ANO), konzervativců a církvi. Největší ze současných vládních stran ODS má smíšené postoje. Česko tak patří mezi šest zemí EU, které sice Istanbulskou úmluvu podepsaly, ale zatím ji neratifikovaly.³

¹ “istanbulská úmluva” OR “istanbulské úmluvy” OR “istanbulské úmluvě” OR “istanbulskou úmluvou” OR “istanbulskou úmluvu”

² Zajímavostí podle novinářky Silvie Lauder je, že v letech 2010-2011 byla ministryní spravedlnosti Daniela Kovářová, která je dnes silnou odpůrkyní Istanbulské úmluvy.

³ Bulharsko, Česko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, a Slovensko.

VEŘEJNÝ SENTIMENT OHLEDNĚ ISTANBULSKÉ ÚMLUVY

Přestože část veřejnosti vnímá Istanbulskou úmluvu jako nástroj k řešení rostoucí citlivosti k problematice genderově podmíněného a sexuálního násilí, existuje i podstatná skupina, která se opírá o dezinformace a zároveň zpochybňuje potřebu této Úmluvy. Zajímavé ale je, že i odpůrci Úmluvy si uvědomují, že genderově podmíněné násilí je problém, avšak zároveň nevěří, že by Úmluva tento problém řešila nebo ho řešila dostatečně. Klíčové je si uvědomit, že veřejná debata o Istanbulské úmluvě často překračuje samotný obsah Úmluvy a stává se symbolem širšího sociálního a politického napětí, ideologického a kulturního konfliktu včetně otázek týkajících se genderu, LGBTI práv a „tradičních rodinných hodnot“. Podobné napětí a konflikty doprovázejí většinu klíčových politických událostí jako byly prezidentské volby v roce 2023 (když současný prezident Petr Pavel během kampaně vyjádřil Úmluvě podporu), a zahraničně politickými situacemi, jako například válkou mezi Ruskem a Ukrajinou.

Průzkum vedený agenturou STEM v březnu 2024 ukázal, že i přesto, že většina populace nemá úplnou znalost obsahu Istanbulské úmluvy (37 % nezná pojem, 32 % pojem zná, ale neví o co se jedná), většina je pro její realizaci (38 % spíše ano, 36% určitě ano). I když muži zpočátku častěji věděli, co pojem „Istanbulská úmluva“ znamená, jsou to především ženy, které se po získání informací kloní k podpoře Úmluvy. Tento fakt naznačuje, že se jedná spíše o otázku informovanosti a porozumění, než o skutečný odpor či podporu obsahu Úmluvy. Politické preference zastánců a odpůrců podle průzkumu také reflektují hlasování v Senátu. Voliči stran jako jsou Piráti a STAN se staví k Úmluvě pozitivněji, zatímco voliči ANO, SPD a ČSSD (SOCDEM) jsou spíše skeptičtí nebo proti Úmluvě. Postavení voličů vládní ODS z tohoto průzkumu jasné není, ale na základě smíšených názorů představitelů strany lze podobnou dynamiku předpokládat i u jejich voličů. Tato politická dynamika odráží hloubku společenských rozporů, které se dotýkají nejen obsahu Úmluvy, ale také politických postojů a hodnot obyvatelstva.

HLAVNÍ AKTÉŘI KOMUNIKACE O ISTANBULSKÉ ÚMLUVĚ

Političtí aktéři

Mezi hlavními aktéry komunikující o Úmluvě nenajdeme současnou českou vládu, což podle novinářky Silvie Lauder také přispělo k její lednové neratifikaci. I když vláda Úmluvu na ratifikaci Senátu poslala, nevyvíjela znatelnou snahu pro její schválení, nakolik jsou vládní strany v názoru na Úmluvu nejednotné. Dalším problémem je podle rozhovoru s expertkou pro lidská práva chybějící aktivní komunikace některých členů vlády, a to zejména ministra spravedlnosti a předsedy vlády. Mezi hlavní kritiky Úmluvy patří konzervativní politici (zejména z vládní ODS a KDU-ČSL a opoziční ANO a SPD), kteří argumentují, že již existující domácí právo poskytuje dostatečnou ochranu proti násilí a Úmluva představuje hrozbu pro „tradiční hodnoty“. Krom toho někteří politici-muži **tvrdí**, že Úmluva představuje diskriminaci pro muže. V červenci 2023 dokonce v Senátu vznikla **iniciativa**, která se proti přijetí Úmluvy ostře vymezovala (její součástí byli i senátoři ze STAN-u).

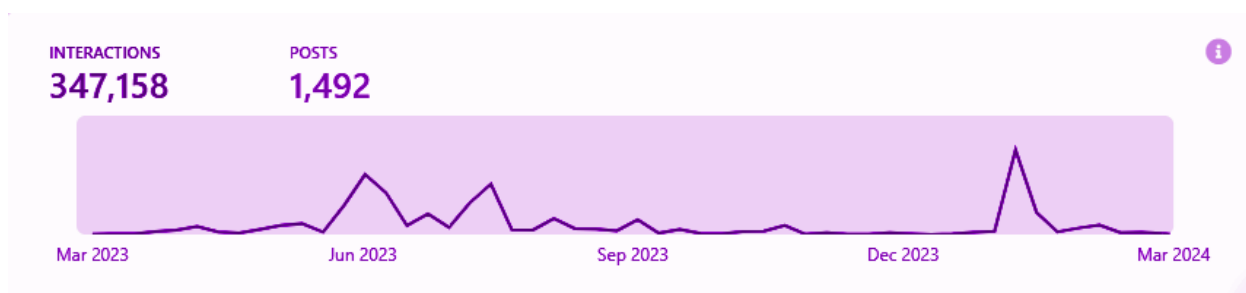
Obecně lze říct, že političtí odpůrci Úmluvy mají problém zejména se **slovem** gender, označují ji za ideologickou, Úmluva podle nich nedostatečně pracuje s násilím a má jiné cíle a nebo ji obecně **nepovažují** pro český právní řád za potřebnou. Mezi nejvíce viditelné odpůrce Úmluvy patří senátor Zdeněk Hraba, který je aktivní i na sociálních sítích (na Facebooku). Podle jeho názoru je boj proti násilí na ženách, dětech a slabších **potřeba** zintenzivnit, ale Úmluva míchá do textu ideologické pojmy.

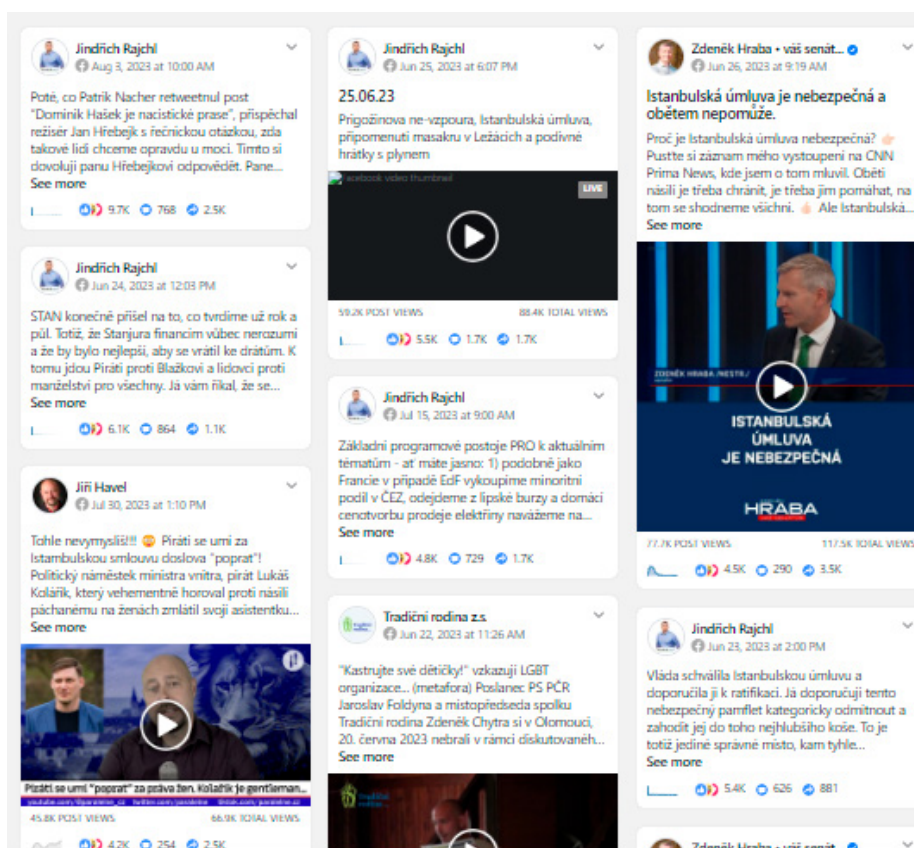
Naopak podporovatelé, mezi které patří i vládní zmocněnkyně pro lidská práva Klára Šimáčková Laurenčíková, **uvádějí**, že cílem Úmluvy je předcházet násilí a poskytovat obětem a jejich dětem adekvátní

pomoc, ochranu a podporu. Tvrdí, že v České republice existují nedostatky v poskytování této pomoci v mnoha ohledech. Podle některých politiků by ratifikace Úmluvy znamenala lepší pomoc obětem násilí, včetně poskytování právní a psychologické pomoci a lékařských služeb, což je považováno za klíčový aspekt boje proti násilí na ženách. Od některých podporovatelů také zaznívá, že existují i ekonomické důvody pro ratifikaci Úmluvy. Argumentují, že přijetí Úmluvy by mohlo vést ke zlepšení ochrany obětí domácího násilí a tím i ke snížení nákladů spojených s léčbou a rehabilitací obětí.

Někteří politici zdůrazňují i symbolický význam ratifikace Úmluvy, kterou by se ukázalo, že Česká republika boj proti domácímu násilí a násilí na ženách bere vážně. Mezi hlavní politické zástupce Úmluvy patří představitelé Pirátů, STAN-u, ale také TOP 09 a někteří senátoři z ODS nebo KDU-ČSL. K ratifikaci Úmluvy vyzývá také ministr vnitra V. Rakušan, ministr pro evropské záležitosti M. Dvořák, ministr zahraničí J. Lipavský a také prezident P. Pavel.

Pokud jde o **online debatu o Istanbulské úmluvě na sociálních sítích**, a to zejména na Facebooku, převažují negativní konotace. V grafu níže lze vidět, že za poslední rok se Istanbulská úmluva na českém Facebooku skloňovala v celkově 1 492 příspěvcích. Na základě snímku obrazovky níže lze pozorovat, že největšího počtu interakcí dosáhli zejména aktéři, kteří se o Úmluvě vyjadřují negativně. Nejčastěji lze vidět příspěvky od předsedy mimoparlamentní strany PRO, Jindřicha Rajchla, následovaného již zmíněným senátorem Zdeňkem Hrabou. Mezi další politické odpůrce Úmluvy s vysokým počtem interakcí patří také předseda opoziční SPD Tomio Okamura nebo mimoparlamentní představitelé stran jakou jsou Trikolora a Svobodní. Obecně lze říct, že názory politiků v tomto ohledu převažují. Na druhé straně ale v nejvýše interagovaných příspěvcích najdeme i mainstreamová média (ČT24, CNN Prima News) nebo vyjádření představitelů vlády (J. Lipavský, V. Rakušan).

Mimovládní organizace

Zastánce i odpůrce ratifikace Istanbulské úmluvy nalezneme také u mimovládních organizací, i když v této oblasti podporovatelé Úmluvy převažují. Důležitým hlasem v prosazování ratifikace Istanbulské úmluvy v České republice je koalice Hlas proti násilí, kterou vede Česká ženská lobby (ČŽL) a jejíž součástí je Amnesty International. ČŽL sdružuje téměř 40 organizací pomáhající ženám působících v oblasti genderové rovnosti. Koalice se přičinila o podpis Istanbulské úmluvy tehdejší českou vládou a snaží se aktivně lobbovat za ratifikaci Úmluvy. Organizace jako PROFEM a Rosa rovněž hrají významnou roli v podpoře ratifikace.

V komunikaci se tyto organizace zaměřují spíše na pozitivní kampaň s cílem informovat o Úmluvě publikum, které o ní nemá mnoho znalostí. Vyvracení dezinformací podle nich není úplně tou správnou cestou, nakolik je to nejen náročné, ale obecně platí, že lidi, kteří už dezinformacím věří, je těžké přesvědčit o opaku. Účinnější je naopak jít vlastní cestou a komunikovat o Úmluvě ty informace, které považují za podstatné.

Mezi další organizace a skupiny podporující ratifikaci Istanbulské úmluvy patří Amnesty International, Český svaz žen (Rovné šance), Asociace pro integraci a migraci a Asociace společenské odpovědnosti. Tyto organizace se aktivně angažují v informování veřejnosti o důležitosti Úmluvy a ve sbírání podpisů pro její ratifikaci.

Naopak organizace Tradiční rodina, která je spolu s organizací Aliance pro rodinu hlavním odpůrcem Úmluvy, iniciovala petici za zamítnutí ratifikace. Organizace argumentuje, že Úmluva nedokáže řešit násilí na ženách a je to pouze ideologický genderový podvod. Tyto organizace jsou v české debatě obecně v oblasti

genderových otázek, interrupcí a práv homosexuálních párů klíčovými aktéry. Mají silné politické [kontakty](#) a [lobují](#) u poslanců a na ministerstvech.

Média

Podle novinářky Silvie Lauder se média v pokrývání tématu násilí na ženách zlepšila, jsou si vědoma důležitosti problematiky a přistupují k ní citlivěji s využitím dat a znalostí odborníků. Zatímco dávno před podpisem Úmluvy byla tato témata bagatelizována a pokrývána s nedostatečnou vážností, v současné době se situace zlepšuje. Média dnes o tématu násilí na ženách a samotné Istanbulské úmluvě komunikují lépe, jsou ochotna naslouchat a přijímat kritiku, pokud jde o jazyk a formulace. Existuje také větší ochota informovat a zvýšený zájem o tyto otázky.

Zájem je podle rozhovoru s právníkem i o vyjádření odborníků jakou jsou právníci nebo akademici. Zároveň je pozoruhodné, že veřejnost reaguje na tato témata s menším množstvím negativních reakcí, pokud jsou prezentována muži, než když jsou prezentována ženami. To může být důsledek stereotypů spojených s genderem, které mohou vést k vyšší míře kritiky v případě, že téma prezentuje žena. Česká mainstreamová média jsou převážně v komunikaci o Úmluvě neutrální, informují o její podstatě, poskytují argumenty z obou stran a provádějí rozhovory s odborníky.⁴ I když se však média ve svém přístupu k tématu zlepšují, problém představuje [klesající](#) důvěra Čechů v tradiční mainstreamová média. Stálým problémem je také silná dezinformační scéna, kde se tato témata mohou řešit zkresleně nebo jednostranně, a pro které je Úmluva ve většině případů nepřijatelná. Obecně však pro dezinformační stránky Istanbulská úmluva není důležitým tématem.

Další aktéři

Mezi ostatní aktéry, kteří o Istanbulské úmluvě komunikují, patří také **odborníci** z řad [právníků](#) nebo [sociologů](#), kteří poskytují věcné informace a fakta a v drtivé většině případů patří k zastáncům přijetí Úmluvy.

Roli **církve**, která je obecně odpůrcem Úmluvy, jsme už částečně naznačili (viz kritický [projev](#) o Úmluvě monsignora Piňhu výše). Církevní komunikace často zdůrazňuje, že Istanbulská úmluva ohrožuje „tradiční hodnoty“ a strukturu rodiny. Církevní komunikační linka je v tomto ohledu poměrně důležitá, nakolik se nejedná pouze o samotnou církev jakou takovou, ale přesahuje i do politické linie, kdy se na křesťanské církevní hodnoty odvolávají konzervativní politici, kteří se tradičně (KDU-ČSL) i možná méně tradičně (ANO) opírají o křesťanské hodnoty jako součást své ideologie. Na druhou stranu ale není možné církev generalizovat, jelikož ani v církevní oblasti [nejsou](#) reakce na Úmluvu jednoznačně negativní.

Analýza ukazuje, že debata o Istanbulské úmluvě je (nejen) politicky polarizovaná a vedena různými zájmy a ideologiemi. Zatímco někteří politici a organizace vidí v Úmluvě nástroj k ochraně obětí násilí a prevenci genderového násilí, jiní mají obavy z jejích dopadů na „tradiční hodnoty“ a právní systém. Média hrají důležitou roli ve zpravodajství o této kontroverzní tématice a ve vyvracení dezinformací. Mimovládní organizace se snaží informovat o účelu Úmluvy a vyvracet mýty, zatímco církevní instituce vystupují proti ratifikaci z obav o zachování „tradičních hodnot“. Obecně však lze říct, že Úmluva představuje problém zejména pro ty, kteří se obávají změn ve společnosti a spíše než o samotnou Úmluvu jde o tzv. kulturní válku mezi „liberálním Západem“ a „tradičními hodnotami“.

Projekt podpořilo

⁴ Z 13 zaznamenaných médií psalo o Istanbulské úmluvě 11 neutrálně, jedno pozitivně, a jedno negativně.